

ARTIKLID

Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi esimene põhikiri ning selle ideelised allikad*

EPI TOHVRI

Artiklis tuleb vaatluse alla Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi (edaspidi LÜÖS) esimese teadussekretäri Georges Frédéric Parrot' koostatud programm-põhikiri ning selle ideelised allikad. Autor väidab, et G. F. Parrot' puhul oli tegu füsiokraadist kameralistiga, kes suutis LÜÖS-i tegevusprogrammis ühendada Saksa ülikoolides laialt levinud kameralistika (*Kameralwissenschaft*) ideed

* Artikkel on valminud ETF grandi nr. 9362 raames.

Prantsuse füsiokraatide sõnastatud sotsiaalpoliitiliste eesmärkidega.

1792. aastal asutatud ja 1795. aastal sisuliselt tööd alustanud Liivimaa Üldkasulik ja Ökonoomiline Sotsieteet oli esimene teaduslik selts Balti kultuuriruumis. Samal aastal liitus LÜÖS-i tegevusega äsja Liivimaale saabunud noor Prantsuse päritolu teadlane Georges Frédéric Parrot, kes avaldas trükis anonüümselt kirjutise „Võimalikust majanduslikust ühingust Liivimaal ja Liivimaa jaoks”, milles ta esimest korda tutvustas oma vaateid sotsieteedi eesmärkidele. Põllumajanduse edendamise kõrval rõhutas Parrot ka linnamajanduse, manufaktuuride ja kaubanduse arendamise vajalikkust. Tema näited iseloomustasid majanduslikku olukorda valgustusajastu Prantsusmaa ja Inglismaa linnades. Omaette pakilise teemana tõi ta välja meditsiinasutuste rajamise vajalikkuse, näidates, kuidas seda teed on mindud Saksa kultuuriruumi eri piirkondades. Sama otsekoheselt juhtis Parrot tähelepanu ka kohalike talupoegade rasketele elutingimustele, öeldes, et Itaalia kliima ning rikkalik loodus, prantslaste töökus ja inglaste kaubanduslikud oskused on märkimisväärsed, aga meie suur võimalus on tuua valgustusajastu sellesse regiooni ennekõike töötajate elu ja keskkonna parendamise kaudu. Kõige tähtsamaks tuleb pidada talupoegi ja neid toetavat kogukondlikku elulaadi.¹

Teise tegevusprogrammi esitas sotsieteedile 1795. aasta lõpus Novgorodi endine kindralkuberner ja Vene saadik Londonis ning Varssavis Jacob Johann von Sivers (1731–1808).² Olles ise kursis Suurbritannia kogemusega, pakkus ta oma ettepanekutes välja 1753. aastal asutatud Londoni kuningliku põllumajanduse seltsi (*Royal Society of Agriculture in London*) tegevuskava, mis juba kümnekonna tegutsemisaasta järel oli kandnud märkimisväärsed edu. Samuti rõhutas J. J. von Sivers sotsieteedi üldkasulikkust ning heategevuslikku aspekti. Minnes konkreetsemaks, tõi ta eeskujuks palju näiteid Inglise ja Šoti maa-aadli elukorraldusest. Alates sellest, kuidas oli suudetud luua krediitkassad, kust sai toetust maavalduste parendamiseks. Nõnda oli mitmeväljasüsteemis põldude ümber rajatud ilusad kiviaiad, ehitatud suured majandushooned, sillutatud teed ning parandatud ka tööliste elu- ja töötähtsusi. Šoti- ja Iirimaa põllumajandusseltsid ergutasid auhin-

¹ *Ueber eine mögliche ökonomische Gesellschaft in und für Liefland* (Riga: Wilhelm Christian Andreas Müller, 1795), 10–31.

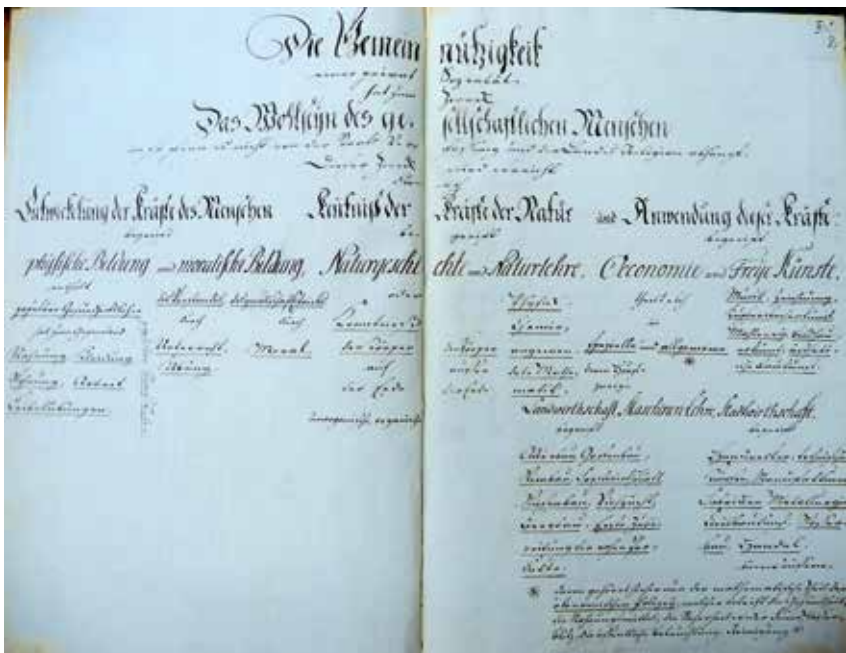
² EAA, 1185-1-2, l. 4–19.

dade ja preemiate jagamisega otsima uuenduslikke meetodeid maa parendamiseks. Edinburghis Šotimaa põllumajandusseltsi (*Society of Improvers in the Knowledge of Agriculture in Scotland*) peamajas olid eraldi saalid, kus eksponeeriti uusi näidiseid alates seemnetest ja viljadest ning lõpetades arheoloogiliste leidudega. Raamatukogus leidis suurepärase valik majandusajakirju. Samuti olid välja toodud Šotimaa edusammud kommunikatsioonivõrgu väljaehitamisel. J. J. von Sieversi sõnutsi oli Suurbritannias suudetud luua eriline uuendusmeelne kogukonnavaim tänu sellele, et maa-aadel tegutses koos töösturitega ning üheskoos oli asutatud vabrikuid ja manufaktuure. Sama põhimõtet oli oma valdustes juba edukalt rakendanud Anhalt-Dessau vürst Franz ja krahv Ivan A. Ostermann Moskva lähistel. J. J. von Sivers rõhutas, et Inglise meetod on äraproovitud ja usaldusväärne, seda enam, et tegelikult tegutses Peterburi vaba majandusühing samuti Inglise mudeli järgi. Ka LÜÖS-is kavatseti avada raamatukogu ning näitusesaalid uute põllukultuuride ja -tehnika tutvustamiseks, samuti tuli talupoegadele jagada kasulikke õpetusi, mille tarvis pidi läti ja eesti keelde tõlkima põllumajanduse käsiraamatuid.³

1795. aasta detsembris toimunud istungil kinnitati Georges Frédéric Parrot sotsieteedi teadussekretäri kohale ning ta asus välja töötama tegevuskava. Jaanuaris 1796. aastal tutvustas Parrot oma uut programm-põhikirja⁴ sotsieteedi liikmetele. Tema nägemus tööd alustavast põllumajandusorganisatsioonist erines tunduvalt J. J. von Siversi jt liikmete omast. Parrot võttis süstemaatiliselt kokku kõikide üldkasulike sotsieteetide tegevuse, mille lõppeesmärk pidi olema tuua inimestele ülimat õnne ja kasu. Seda saanuks tagada vaid hariduse kättesaadavaks tegemisega kõigile ja seaduste kehtestamisega kõigi ühiskonna liikmete jaoks. Programmis on välja toodud nii üksikisikule kui ka ühiskonnale kasu toovad tegurid, sest ühiskondlikult küps inimene saab kasvada vaid oma seesmiste jõudude (füüsilise-moraalse-vaimse arengu) ja loodusjõudude tundmaõppimise kaudu. Iga inimese areng algab füüsilise ja moraalse enesetäiustamisega. Siinkohal pidas Parrot silmas 18. sajandil populaarseid terviseõpetusi, mis hõlmasid selliseid valdkondi nagu toitumine ja kehalised harjutused, elutingimused, riietumine ja töö-

³ EAA, 1185-1-2, l. 4–19.

⁴ EAA, 1185-1-4, l. 41–48.

Illustratsioon 1. G. F. Parrot' skeem LÜÖS-i programm-põhikirja välja-töötamisel

harjumus, mida tuli õpetada kõigile, sealhulgas ka aadlike lastele.⁵ Moraalseks inimeseks kujunemine tähendas valgustusajastul ka dialoogi sotsiaalsete gruppide vahel. G. F. Parrot õhutas oma moraalse kasvatuse eesmärkides mitte järgima jutlustajate teoloogilisi dogmasid, vaid andma noortele kõlbelist kasvatust, eeskuju, südamehaardust, mille eesmärk on arendada noores inimeses humanseid väärtusi, eneseusaldust ja enesekindlust. Selles tugines ta oma juba 1793. aastal publitseeritud kirjutisele „Hariduse vaim”,⁶ milles oli kokku võtnud oma kogemused koduõpetaja aastatest Normandias.

Programm-põhikirja eesmärkide järgmine suur alateema hõlmas loodusejõudude tundmaõppimist ja nende rakendamist inimese heaks. G. F. Parrot jagas loodusteadused kaheks: ühed tegelevad teo-

⁵ Sarnane õppeprogramm oli juba ellu viidud Dessaus, kus tegutses 18. sajandi teisel poolel Philantropini-nimeline õppeasutus, vt Epi Tohvri, „Philantrophin'i mõju Eesti pargikunstile”, *Park on paradiis looduses ja kunstis*, toim Mart Külvik, Juhan Maiste (Tartu: Eesti Maaülikool, 2009), lk 60–72.

⁶ G. F. Parrot, *Esprit de l'éducation, ou cathéchisme des pères et des instituteurs* (Francfort sur le Mein, 1793).

reetiliste teadmistega ning teised praktiliste eksperimentide ja kogemustega. Teoreetilised teadmised on üldised teadmised loodusjõudude toimimisest, füüsika- ja keemiaalased teadmised, matemaatika ning ajalooline astronoomia – ained, mis aitavad seletada looduse kujunemislugu. Nendele baasteadmistele saab üles ehitada praktilised teadused, nagu ökonoomia ja põllumajanduse, kus on kesksel kohal vaatlused, eksperimendid ja katsed.

Ökonoomia ja põllumajanduse alla koondas Parrot kõik praktilised alad: tsiviilehituskunsti (rõhuasetus põllumajandushoonete ehitusel) ning tehnilised alad, mis jagunesid omakorda masinaõpetuseks ja tehniliste uuenduste väljatöötamiseks. Viimase näiteks tõi ta täiusstatud vesiveskid, mida sai rakendada manufaktuuri- ja vabrikutööstuses. Tänu geoloogia arengule hakkas uueks tulutoovaks alaks tõusma mäetööstus. Põllumajanduses tuli keskenduda karjakasvatuse ja maa viljakusega seotud teemadele, sealhulgas uute söödakultuuride kasvatamisele. Uued põllukultuurid ja köögiviljad andnuks hoogu aiandusele ja toiduainete turustamisele linnades. Omaette teemana oli välja toodud metsandus, mis propageeriks metsaistutust.

Kõiki valdkondi pidi hõlmama ökonoomia ja kaubandus. Eduka kaubanduse toimimise eelduseks toob G. F. Parrot välja korraliku teedevõrgu, sildade ja sõiduvahendite olemasolu. Seega tuli rajada laevatatavaid kanaleid ning vajadusel süvendada jõgesid, rajada sadamakohti ja sildasid, et transportida kaupu linnadesse. Parrot' visioonis aitavad linnades elu parendada politseiteadused ja kameralistika.⁷ Uute institutsioonidena hakkavad linnamajandust reguleerima ehituspolitsei, meditsiinipolitsei⁸ jt üksused, kes jälgivad seadusandlike aktide täideviimist ning kehtestavad kontrolli koha-

⁷ Kameralistika oli peamiselt Saksa kultuuriruumis levinud riigiteadus, mis hõlmas ökonoomia, politsei ja riigivalitsemise teaduse. Esimest korda lisati kameralistika õppekavasse 1727. aastal Halle ülikoolis ning kameralistika juhtfiguuriks tõusis Halle ülikooli professor Christian Wolff. Kameralismi majanduspoliitika oli selgelt merkantilistliku suunaga, nähes peaülesandena riigikassa täitmist. Kameralistide ettekirjutused nõudsid riigi ühtse majandusruumi loomist: sisetollide kaotamist, ühtsete mõõtude ja kaalude kehtestamist, rahasüsteemi ühtlustamist.

⁸ Saksa kultuuriruumis valgustusajastul käibelevõetud termin *Medizinpolizei*, mis hõlmas haiglate rajamise, terviseõpetuse ja väikelaste hooldusega seotud probleemide lahendamist, kusjuures institutsioonil olid politseilise järelevalve volitused kontrollida ettekirjutuste täitmist kohapeal. John Pickstone, „Medicine, Society, and the State”, *The Cambridge History of Medicine*, ed. Roy Porter (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 266–261.

peal. Eraldi tõi Parrot sotsieteedi eesmärkides välja vajaduse rajada Liivimaal tervishoiuasutuste võrgustik.

Juba samas programm-põhikirjas juhtis Georges Frédéric Parrot tähelepanu ka maa põlisrahva lätlaste rasketele elutingimustele ja nende kehalisele nõrkusele, tuues võrdluseks samasuguses kliimas elavad, kuid vabad rootslased, kes on tugeva kehaehitusega. Ta pani selle kasina toidu, riietuse ja kehvade elutingimuste arvele, vastandudes mõisnike seas valitsevale hoiakule, et talupojad on ise süüdi oma viletsuses, kuna nad on laisad, räpased, ebausklikud, uuenduste vastased jne. Siinkohal toonitas Parrot taas hariduse andmise vajadust kõigile ühiskonna liikmetele, sest ainult hariduse kaudu on võimalik paheleid, laiskust ja vaesust välja juurida. Rõhutades inimeste loomulikku võrdõiguslikkust, lausus G. F. Parrot: „Iga inimene sünnib füüsiliste, intellektuaalsete ja moraalsete võimete, niihästi neenets oma lumeonnis kui Pariisi või Peterburi sübariit oma kullatud palees. Mõlemal peab olema võrdne õigus oma võimete väljaarendamiseks.”⁹

G. F. Parrot' läbitöötatud programm-põhikirja sõnumi võtab kokku ringkiri, mis avaldati ajakirjanduses 21. novembril 1796. aastal.¹⁰ Selles on kirjas, et paljude Liivimaa patriootide unistus on täitunud – LÜÖS alustas oma tegevust. Sotsieteedi oli üldkasulik kõigile, edendades nii maa- kui ka linnamajandust. Sotsieteedi oli mõeldud nii õpetlastele kui ka praktikutele, maameestele kui ka käsitöölisele – kõigile, kes otsivad Tõde ja Head raamatutest ning loodusest. Ühtlasi kutsuti üles saatma ühingu väljaandele kaastöid, olgu need siis kas joonised, mudelid, vaatlused vms, mis pidi avaldatama sama aasta lõpus ilmuv kogumikus. Sotsieteedi uues põhikirjas oli eraldi välja toodud info vahetamise vajadus ja viisid. Majandusliku mõtlemise tingimuseks on kogemuste vahetamine ja kirjavahetus sotsieteedi liikmete vahel, kuid ka välismaa korrespondentsi vahendamine Liivimaa lugejatele. Sotsieteedi polnud mõeldud mitte asjaarmastajate seltsina (nagu seda esindas Suurbritannia mudel), vaid akadeemia-taolise teadusorganisatsioonina. Nõnda asuski LÜÖS algusest peale

⁹ August Traat, „G. F. Parrot ja talurahvaküsimus Liivimaal”, *G. F. Parroti 200-ndale sünni-aastapäevale pühendatud teadusliku konverentsi materjale* (Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1967), 163–174.

¹⁰ EAA, 1185-1-5, l. 2.

täitma kommunikatiivset ja informatiivset rolli ning vahendama Euroopa uusimat teadusmõtet.

G. F. Parrot' ideelised allikad sotsieteedi põhikirja väljatöötamisel

1782. aastal asus Georges Frédéric Parrot õppima Stuttgardis, Württembergi hertsogi Karl Eugeni asutatud Hohe Karlsschules kameralistika erialale. Hohe Karlsschulel oli üle Euroopa hea reputatsioon eelkõige meditsiini, kameralistika ja loodusteaduste alal. Ülikoolidest võisid selle õppeasutusega võistelda vaid Göttingeni ja Leipzigi ülikool. Parrot' tunniplaan oli tihedalt täis loodusteaduslikke ja reaalseid, nagu näiteks aritmeetikat, algebrat, analüüsi, geomeetriat, teoreetilist ja eksperimentaalfüüsikat. Samuti õpetati koolis tollal väga uudseid õppeaineid, nagu aeromeetriat (õpetus õhu koostisest), elektriõpetust, magnetismi, staatikat, hüdrostaatiikat, mehaanikat, hüdraulikat, hüdrodünaamikat, vesiehitust. Siinkohal võib esile tõsta veel 1778. aastal Hohe Karlsschule õppeprogrammi lisatud kaasaegse arhitektuuri kursust, mis valmistas ette mitmekülgseid haritud noori, kes oskaksid uusi tehnilisi lahendusi ökonoomselt rakendada valgustusajastu reformide käigus vajaminevate uut tüüpi ehitiste projekteerimise juures.¹¹ G. F. Parrot' ehituskunstialast haridust kinnitab ka tema 1792. aastal leiutatud ellipsograaf, mis oli mõeldud kasutamiseks arhitektuuris.¹² Sotsieteedi 1802. aasta väljaandes tutvustas Parrot 18. sajandi teisel poolel Prantsuse arhitekti François Cointereaux' poolt taas ellu äratatud *pisé*-tehnikat (tambitud mullast seintega maaehitus).¹³ Selle tehnika rakendamise üle Balti kubermangudes peeti tuliseid arutelusid veel 19. sajandi alguses, et leida vahendeid Parrot' poolt juba

¹¹ Sarnased arhitektuurikursused avati veel Dresdenis (1763), Düsseldorfis (1780) ja Kasselis (1781) ning 1799. aastal avatud Berliini ehitusakadeemias. *Neoclassicism and Romanticism: Architecture, Sculpture, Painting, Drawing: 1770–1848*, ed. Rolf Toman (Ullmann & Könemann, 2008), 153–156.

¹² G. F. Parrot, *Der Ellipsograph, ein Instrument zur Beschreibung von Ellipsen verschiedener Ordnungen, zum Gebrauch in der Baukunst* (1792).

¹³ G. F. Parrot, „Abhandlungen über den Bau von *pisé* für Landgebäude“, *Abhandlungen der liefländischen gemeinnützigen ökonomischen Societät hauptsächlich die Landwirtschaft in Liefland betreffend, Erster Theil* (Riga: C. J. G. Hartmann, 1802), 119–142.

sotsieteedi eesmärkides tõstatatud soovile parendada talupoegade elutingimusi.¹⁴

Peale selle anti Hohe Karlsschules mõningaid majandusaineid vabas looduses, näiteks põllumajanduse ja aianduse kursusel külastasid õpilased ümberkaudseid farme, mis olid mõeldud ülikooli kasvandike praktikakohtadeks. Metsamajanduse ja jahinduse alused omandati hertsogi jahimaadel. Linnamajanduse ja linnapolitsei alaste õpingute praktiliseks eeskujuks oli omakorda Ludwigsburgi linnake, mille laiendamist ja heakorrastamist alustas hertsog Karl Eugen, muutes selle üheks moodsamaks linnaruumiks Kesk-Euroopas. Samuti toimusid kolm korda nädalas tunnid kohalikes manufaktuuritööstuse ettevõtetes. Õppekavas olid ka politsei- ja riigiteadused ning rahanduse alused. Õpetus toimus Göttingeni kameralistika ja ökonomika professori Johann Gustav Bernhard Beckmanni õpiku järgi.¹⁵ Juba ainuüksi õppeainete loetelu aitab mõista, kui mitmekesise ja põhjaliku hariduse omandas Parrot selles koolis, sest kõik need ained olid aluseks valgustusajastu parendamise reformidele.

Pärast Stuttgardi ülikooli lõpetamist avanes noorel Parrot'ile võimalus minna koduõpetajaks Prantsusmaale protestantliku krahvi d'Héricy perekonda, kes elas Normandias Caenis. Enne Normandiasse suundumist veetis ta 1786. aasta kevadel mitu kuud Pariisis, töötades Prantsuse kuningliku teaduste akadeemia raamatukogus ja teaduskabinetides.¹⁶ Aastad 1786–1788 veetis Parrot koduõpetajana Caenis. See piirkond oli üks Prantsuse loodusteadlaste ja füsiokraatide katselavasid, kus rakendati ellu uusi ideid põllumajanduse ning maakogukonna elutingimuste moderniseerimisel.¹⁷

¹⁴ Epi Tohvri, „Liivimaa taluelamute parendamisest”, *Johann Wilhelm Krause, 1757–1828. Kataloog 2: Arhitektina Liivimaal*, koost Juhani Maiste, Kadi Polli, Mariann Raisma (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002), 385–406.

¹⁵ Friedrich Bienemann, *Der Dorpater Professor Georg Friedrich Parrot und Kaiser Aleksander I. Zum Säkulargedächtnis der alma mater Dorpatensis* (Reval: Verlag von Franz Kluge, 1902), 25. J. G. B. Beckmann (1739–1811), Göttingeni ülikooli kameraalteaduste professor, 1773. aastast Erfurdi üldkasuliku ja ökonomilise sotsieteedi liige, reisinud ka Peterburis, Rootsis ja Taanis ning tutvunud siinsete majandustingimustega. Propageeris maapiirkondades käsitööstusliku ettevõtluse arendamist.

¹⁶ Bienemann, *Der Dorpater Professor*, 30.

¹⁷ E. C. Spary, *Utopia's Garden. French Natural History from Old Regime to Revolution* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 2000), 82.

EPHEMERIDES
DU CITOYEN,
OU
BIBLIOTHEQUE RAISONNÉE
DES SCIENCES
MORALES ET POLITIQUES.

Quid pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non.
HORACE.

1770. TOME TROISIEME.

A PARIS,
Chez LACOMBE, Libraire, Rue Christine.
M. DCC. LXX.
Avec Approbation, & Privilège du Roi.

Illustratsioon 2. Prantsuse füsiokraatide ajakirja *Les Ephemerides du Citoyen, ou Bibliothèque Raisonée des Sciences Morales et Politiques* tiitelleht

Nimetus füsiokraat tuleb kreeka keelest ja tähendab looduse võimu. Füsiokraadid ise väitsid, et vaid põllumajandus on ainuke uute rikkuste loomise allikas, kuna kaubanduses vahetatakse ja tööstuses töödeldakse olemasolevat. Nad ülistasid lihtsat talupoeglikku elulaadi ja kogukonda ning halvustasid linnade kunstlikkust. Tänini üks tuntuimaid füsiokraatide maailmavaate propageerijaid oli Jean-Jacques Rousseau, kelle kirjutistest kuulsaks saanud loosungid „Tagasi loodusesse” ning „Sotsiaalne kokkulepe” (tõlgitud ka „Ühiskondlik leping”, *toim*) toetasid tegelikkuses füsiokraatide põhimõtteid.¹⁸

18. sajandi keskpaigaks saavutas Prantsuse loodusteadus Euroopas kõrgtaseme ning teaduslik lähenemine loodusliku korra ja tasakaalu säilitamisele ärgitas ka teadlastes missioonitunnet pakkuda välja lahendusi ühiskonna parendamiseks. Ühiskonna probleemidele üritati

¹⁸ Robert Whatmore, *Respublicanism and the French Revolution. An Intellectual History of Jean-Baptiste Say's political economy* (Oxford University Press, 2000), 9–10.

leida lahendusi põhiliselt kolme valdkonna, meditsiini, loodusteaduste ja põllumajanduse omavahelise sidumise kaudu. Usuti, et need kolm valdkonda tagaksid ka „loomuliku ühiskonnakorra ja üldise heaolu”.¹⁹

Teaduse ja põllumajanduse tiheda koostöö algatasid Pariisis tegutsenud füsiokraadid, kuna 18. sajandi teisel poolel avastasid Prantsuse loodusteadlased terve hulga väliseid faktoreid, mis mõjutavad elusloodust, nagu kliima, mullastiku kvaliteet, õhu koostis, temperatuur, pinnavormid, niiskus. Diskussioonid kliima üle kandusid ka kultuuri- ja poliitikasfääri, andes alust rahvaste geograafiliselt määratud karakteri teooriale (tuntuim esindaja Montesquieu teosega „Seaduste vaimust”). Samuti pöörati tähelepanu erinevate füüsikaliste nähtuste koosmõjule elukeskkonnas, näiteks õhu koostisele ja puhastamisele, mistõttu hakati propageerima puude ja põõsaste istutamist linnadesse, et tekiks looduslik õhupuhastusring. Oluliseks peeti eluruumide ventileerimist ning ökonoomsemate küttesüsteemide väljaehitamist. Populaarsust kogusid kõikvõimalikud terviseõpetused, mis tutvustasid tervisliku toitumise ja hügieeni aluseid. Põllumajanduses püüti aretada kliima- ja mullastiku tingimustega sobivat taimestikku jne.²⁰ Tuleb rõhutada, et loodusteadlaste uurimistulemused viidi kiiresti praktikasse ja neist oli märkimisväärselt abi inimeste tervise ja elukeskkonna parendamisel.

Eelkõige Prantsuse loodusteadlaste kuldajastu valguses oli füsiokraatide eesmärk luua vajalik infovõrgustik uusima teadusmõtte kandmiseks praktikasse ja selle ilmekas näide on Pariisi põllumajandusühingu (*Société d'Agriculture de Paris*) kauaaegne president, botaanik abee Roziers, kes avaldas mõjukaid kirjutisi agronoomiast, veterinaariast ja meditsiinist.²¹ Samas ei alahinnanud füsiokraadid teisi majandusharusid, vaid tulid loodusteaduste toel uutele järeldustele, et ühiskonna majanduselu – tootmine, jaotamine, vahetamine ja tarbimine – moodustab ühtse terviku ja seda tuleb vaadata kui elusorganismi. Nad propageerisid majandustegevuses täielikkust

¹⁹ *The Enlightenment World*, eds. Martin Fitzpatrick, Peter Jones, Christa Knellwolf, Iain McCalman (London, New York: Routledge, 2007), 602.

²⁰ E. C. Spary, *Utopia's Garden*, 100–101.

²¹ Mõjukaim töö, mille kaks viimas köidet kümnest ilmusid postuumselt: *Cours complet d'agriculture théorique, pratique, économique, et de médecine rurale et vétérinaire, suivi d'une Méthode pour étudier l'agriculture par principes, ou Dictionnaire universel d'agriculture, par une société d'agriculteurs, et rédigé par M. l'abbé Rozier* (Paris, 1781–1800).

laissez-faire’i ehk vaba konkurentsi kui majandusliku toimimise peaprintsiipi. Füsiokraatide tähtsaim teoreetik oli François Quesnay ning nende ideid tutvustas regulaarselt ilmunud põllumajandus-, kommers- ja finantsteavet jagav ajakiri *Les Ephemerides du Citoyen, ou Bibliothèque Raisonée des Sciences Morales et Politiques*, mille juhtlauseid olid „Looduse juhtimine” („*La règle de nature*”) ja „Vaesed talupojad, vaene kuningriik” („*Pauvres paysans pauvre royaume*”).²²

Füsiokraadid uskusid, et ühiskonna reformimise abil on võimalik saavutada üldist heaolu, mis on aluseks uue moraalse kodaniku sünnile. Kuid peale selle rõhutasid nad, et haridus on väga efektiivne vahend kandmaks edasi „vaba ühiskonna ideed”.²³ Rõhuasetuse seadmine eelkõige haridusele oli üks tähtsamaid ja originaalsemaid elemente füsiokraatide tegutsemise diskursuses. Haridus muudeti propaganda osaks, mis aitas tagada sotsiaalset stabiilsust ja majanduslikku heaolu. Üks liberaalsemaid ja nooremaid füsiokraatide liidreid Pierre-Samuel Dupont de Nemours nägi hariduses võimalust mõjutada laiemalt avalikkust ning kritiseerida absolutismi. Ta tõi välja, et majandusreformide edukaks läbiviimiseks tuleb teostada terve hulk sotsiaalseid reforme, millest olulisemad on kaks: esiteks üldise, ilmaliku ja utilitaarse koolihariduse süsteemi loomine, et anda kõigile, sealhulgas ka talupoegadele ja tütarlastele haridust, mis vastaks elu tegelikele nõuetele. Hariduse eesmärk oleks erinevate sotsiaalsete kihtide parem sotsialiseerimine, humaansuse ning kõrgema moraalsuse kasvatamine, mis aitab nõnda kõigil inimesel kasutada täisväärtuslikult oma jõudu ühiskonna hüvanguks. Teiseks tuleb kõige selle saavutamiseks kaotada pärisorjus ja orjatöö, mis on väheproduktiivsed. Selle asemel tuleb tagada töörahvale isikuvabadused ning eraomand.²⁴

18. sajandi teisel poolel oli Euroopa mitu monarhiat huvitatud füsiokraatlikest ideedest ning kutsusid Prantsuse füsiokraate neid tutvustama. Näiteks saabus keisrinna Katariina II kutsel 1767. aastal Peterburi

²² Marquis de Mirabeau, *Les Ephemerides du Citoyen, ou Bibliothèque Raisonée des Sciences Morales et Politiques* (Paris: 1767); P.-S. Dupont de Nemours, *Les Ephemerides du Citoyen, ou Bibliothèque Raisonée des Sciences Morales et Politiques* (Paris: Lacombe, 1768–1772).

²³ T. J. Hochstrasser, „The Institutionalisation of Philosophy in Continental Europe”, *The Cambridge History of Eighteenth-Century Philosophy*, ed. Knud Haakonssen (Cambridge University Press, 2011), 86–87.

²⁴ *The Enlightenment World*, 492–493.

Pierre-Paul Le Mercier de La Rivière, kellel oli samal aastal ilmunud ka teemakohane teos „*L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*”. Muuseas, samal aastal asutati ka Peterburi vaba majandusühing. Paraku ei sobinud keisrinna Katariina II-le füsiokraatide radikaalne kriitika absolutismi suhtes.²⁵ Rootsi kuningas Gustav III järgis Le Mercier de La Rivière' soovitatud haridussüsteemi (*de l'instruction publique*, 1775), mis aitaks stabiliseerida sotsiaalset korda ja edendada ühiskonda.²⁶ Poolas toimus füsiokraatlike ideede retseptsioon palju laiaulatuslikumalt. Poola kuninga Stanisław August Poniatowski algatatud riigi moderniseerimise juhtfiguuriks kutsuti S.-P. Du Pont de Nemours, kes nõustas riigis läbi viidavaid ulatuslikke liberaalsed reforme, mis hõlmasid talupoegade pärisorjusest vabastamise küsimusi, põllumajanduse reorganiseerimist, riigivalitsemist ja hariduse ümberkorraldamist (haridusinstituutidest kõrvaldati jesuiidid ning uuendati haridusprogramme vastavalt sotsiaalsete reformide eesmärkidele).²⁷

Kuid eraldi tuleb esile tõsta füsiokraatide üht tegutsemise peasuunda – asutada kõigisse Prantsuse provintssidesse põllumajandusühinguid, mis tutvustaksid ka talupoegadele agronoomia- ning tehnikauuendusi. Füsiokraadid tõstsid esile põllumajanduslike seltside kultuurilist ning poliitilist rolli riigi majanduse ja sotsiaalsete protsesside tagant lükkajana.²⁸ See suund on selgelt äratuntav ka G. F. Parrot' sõnastatud LÜÖS-i ülesannetes.²⁹ Omades esmast ülevaadet Balti kubermangude ühiskondlikust seisundist 18. sajandi lõpul, nägi Parrot võimalust sotsieteedi kaudu alustada Balti kubermangudes radikaalsemate sotsiaalpoliitiliste ideede elluviimist, mis ei piirduks vaid teadushuviliste baltisaksa aadlike koondamisega, vaid

²⁵ Elizabeth Fox-Genovese, *The Origins of Physiocracy. Economic Revolution and Social Order in Eighteenth-Century France* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1976), 11–12.

²⁶ Lars Magnusson, „Physiocracy in Sweden 1760–1780”, *La Diffusion Internationale de la Physiocratie (XVIII–XIX)*, ed. Bernard Delmas, Thierry Demals et Philippe Steiner (Presses Universitaires de Grenoble, 1995), 382–399.

²⁷ Janina Rosicka, „Physiocracy in Poland”, *La Diffusion Internationale de la Physiocratie (XVIII–XIX)*, ed. Bernard Delmas, Thierry Demals et Philippe Steiner (Presses Universitaires de Grenoble, 1995), 401–417.

²⁸ Elizabeth Fox-Genovese, *The Origins of Physiocracy*, 54.

²⁹ Liivimaa sotsieteedi ajaloo uurijad Hans Dieter von Engelhardt ja Hubertus Neuschäffer on märkinud, et LÜÖS-i programm-põhikiri, mille G. F. Parrot välja töötas, väljendas tema enese vaateid, mis sisaldasid kameralistide ja füsiokraatide põhimõtteid. Hans Dieter von Engelhardt, Hubertus Neuschäffer, *Die Livländische Gemeinnützige und Ökonomische Sozietät (1792–1939)* (Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1983), 30.

aitaks kaasa ühiskonna reformimisele ja parendamisele valgustusajastu eesmäärke silmas pidades.

Siinkohal tuleb juhtida tähelepanu G. F. Parrot' järjekindlusele talupoegadele hariduse andmise küsimuses. Osa valgustusajastu hariduse reformijaid pooldas seisuslikku haridust, nõudes lihtrahvale universaalset kohustuslikku algharidust, nn tegevusõpet, mis sisaldaks vaid üldist lugemisõpet ja praktilist käsitöönduslikku-põllumajanduslikku väljaõpet.³⁰ Kuid Parrot rõhutas oma ettepanekutes eesmärgipärast kasvatustööd talurahva hulgas, mis sisaldaks ülevaadet majanduslikest õigustest ja kohustustest ning koolide asutamist. 1802. aastal kirjutas ta retsensiooni keiser Aleksander I käsul Braunschweigi ülikooli professorilt tellitud käsikirja „Liivimaal asutatava ülikooli projekt visand” kohta. Parrot' kriitilise teksti esimene osa kandis pealkirja „Pärisorjuse kohta seoses ülikooli mõjuga inimkultuurile ja ühiskondlikule hüvangule.”³¹ Parrot avaldas otsekoheselt oma arvamust, et orjus ei sobi inimloomusega ja seega ka tema võimete loomuliku arendamisega. See ei sobi kokku ka ühiskonna arenguga, kuna isandal on oma orja üle õigusi, mida ei saa isegi riigil olla. Ori ei saa seega olla ei kodanik ega alam. Et seda praktikas lahendada, pole vaja muud, kui lõpetada see alavääristamine, kõrvaldada see häbiväärne eestkostes ja tõsta need kaks rahvast (lätlased ja eestlased) tagasi enamuse seisusesse, millesse loodus on nad määranud. Tehtav töö taanduks neljale peamisele punktile: valgustada talupoega tema tõeliste huvide seisukohast selles majandusharus, millega ta tegeleb; muuta stabiilseks tema senine ebakindel eksistents; taastada tema mahasurutud väärikus, andes talle tagasi inimsuse püha õiguse korraldada õigusemõistmist; ja anda Liivimaa noortele haridus, mille eesmärk oleks neist kasvatada inimesed ja riigi osalised, mitte oma kaaskodanike orjad. Talupojal on vajadus olla teadlik oma tõelistest huvidest oma tegevusalal ja seda saab teha kõige paremini rahvapäraste kirjutiste kaudu, mis tuleb talle kättesaadavaks teha, nii nagu Peterburi ja Riia majandusühistud (Liivimaa Üldkasulik ja Ökonoomiline Sotsieet) on juba tegema hakanud.³²

³⁰ James Bowen, *A History of Western Education*, Volume III: *The Modern West: Europe and the New World* (London and New York: Routledge, 1981), 250–252.

³¹ Georg Friedrich Parrot, „Considerations sur la servitude relativement à l'influence d'une université sur la culture de l'homme et le bien public”, *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1937, 2, 270–283.

³² Samas, 270–283. Siinkohal peab Parrot silmas oma sõnastatud eesmäärke LÜÖS-i programm-põhikirjas.

Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi sümboolika

Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi diplomi kavandi väljatöötamine tehti 1795. aastal ülesandeks krahv Ludwig August Mellinile.³³ Sel ajal oli L. A. Mellini mõisas koduõpetajaks Johann Wilhelm Krause. Sotsieteedi diplomil troonib Minerva, kelle vapikilbil on kujutatud Vene keisririigi kahepealist kotkast ning Mercuriusele vihjab vaid tema sau ehk *caduceus*. „Triumfeeriva Minerva” jalgade all lebavad kaks raamatut: Columella ja Pliniuse teosed. Columella teos on vihje Antiik-Rooma kirjanikule Lucius Junius Moderatus Columellale, kes elas 1. sajandil Itaalias ja seadis kokku 12 raamatust koosneva põllumajandusülevaate „*De re rustica*”, millest 10 raamatut olid mõeldud Vergiliuse „*Georgica*” täienduseks. Autor käsitles süsteemselt põllundusega seotud alasid, nagu viinamarjakasvatus, aiandus, puude pookimine, loomakasvatus jm tegevusalad maamõisas. Teos kuulub oma väärtuslike algallikate ja asjatundlikkusega põllumajandusala kirjanikluse klassikasse.³⁴

Vihje Pliniusele tähistab LÜÖS-i rõhuasetust loodusteadustele ja oma maa igakülgsele tundmaõppimisele. Plinius Vanema entsüklopeedia „*Naturalis historia*” koondas kõiki toleaegeid teadmisi loodusvaatlustest ja loodusest endast. Seetõttu ongi ümber Minerva paigutatud erinevad põllutööriistad, kalastustarbed, veinivaadid ja ehitusplokid, külluslikud puuviljakorvid ning viljavihud. Esiplaanil näeme veel taluvaadet, kus talupoeg künnab maad juhendatuna asjatundliku nõuandja (ehk põllumajandushuvilise aadliku) poolt, kes „paternalistlikul moel jagab põllumajandustarkusi ka oma hooletastele” ja on aidanud parandada nende elujärge, millele vihjab taamal korralikult välja ehitatud talukompleks.

Järgmisel kavandil istuvad jumalannad vastakuti ja nende vahel lebavad kaks teost – Montesquieu’ „*De l’Esprit des Lois*” ja Raynaldi „*Sur la Commerce*”.³⁵ Selles variandis on oluline vihje Prantsuse

³³ EAA, 1185-1-14. Krahv Mellin oli õppinud 1770.–1773. aastal Bologna teaduse ja kaunite kunstide akadeemias, seejärel saabus ta koju koos rikkaliku kunstikoguga (LVVA, 4011-1-3720, l. 17–19).

³⁴ Tartu Ülikooli raamatukogus leidub mitu sarja Columella teoseid, millest varaseima, rariteetse trükise võib leida 1517. aastast.

³⁵ TÜR KHO, ÜR 3974.

Illustratsioon 3. Liivimaa Üldkasuliku ja Õkonoomilise Sotsieteedi diplomi kavandi esimene variant, J. W. Krause (TÜR)

valgustajatele. Montesquieu kõrval oli nende seas üks mõjukamaid jesuiit abee Guillaume-Thomas François Raynal, kes pööras selja oma ordule ning liitus Pariisi füsiokraatide ringkondadega, sealhulgas Madame Helvétiusse salongiga. Väga mõjukaks osutus tema teos „*L'Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*” (1770), mis sisaldas teravat kriitikat Euroopa koloniaalpoliitika ja orjakaubanduse aadressil. G.-T. F. Raynal’ teos tekitas tugeva reaktsiooni roomakatoliku kiriku institutsioonides ning tema teos keelustati ja põletati avalikult 1779. aastal. Raynal pidi minema eksili ja teda võtsid vastu Preisi kuningas

Illustratsioon 4.

Liivimaa Üldkasuliku
ja Õkonoomilise
Sotsieteedi diplomi
kavandi teine variant,
J. W. Krause (TÜR)

Friedrich II ning Vene keisrinna Katariina II. Orjakaubanduse teema oli (ja on tänini) suur häbiplekk Euroopa riikide ajaloos. Selles kavandis on vihje ja etteheide Euroopa valitsevatele ühiskondadele: nii koloniaalekspansioon Lääne-Euroopas kui ka pärisorjuslik seisund Ida-Euroopas olid mõlemad vastuolus valgustusajastu ideaalidega. Samas on G.-T. F. Raynal näide valgustusajastu intellektuaalide jõupingutustest mitte üksnes mõista teisi rahvaid ja tsivilisatsioone, vaid ka midagi ära teha nende raske saatuse parandamiseks.³⁶

Need kavandid väljendavad sisuliselt kahte erinevat maailmavaadet: LÜÖS-is võeti kasutusele antiikautoritele Columellale ja Pliniusele viitav sõnum, mis tähistas toleaeegses ühiskondlikus mõttes tagasipöördumist keiser Augustuse kuldse ajastu elulaadi poole. Selle maailmavaate eestkõneleja oli briti maa-aadel (*gentry*), kes pöördus nii oma arhitektuurimaitset Vitruviuse ja tema järgija Andrea Palladio eeskujude poole neopalladionismi näol kui ka ühiskonnakorralduses idealiseeritud Augustuse-ajastu poole, luues ettekujutuse Augustuse-ajastu patriitsist kui praktilisest *pater*'ist, kes oma teadmiste ja oskustega suudab parimal moel korraldada ühiskonna sotsiaalseid suhteid.³⁷

Samas oli Antiik-Rooma keiser Augustuse ajastu sõnumil tugevalt eksitav pärand, millele juhtisid tähelepanu Prantsuse füsiokraadid.³⁸ Antiikajastul oli põllumajandus vaid üks majapidamisha-

³⁶ Robert Darnton, *George Washingtoni valehambad. Tavatu teejuht 18. sajandisse* (Tallinn: Varrak, 2004), 26.

³⁷ *The 18th Century Britain. The Cambridge Cultural History of Britain*, Vol. 5, ed. Boris Ford (Cambridge University Press, 1992), 35–36.

³⁸ Richard Whatmore, *Republicanism and the French Revolution. An Intellectual History of Jean-Baptiste Say's political economy* (Oxford University Press, 2000), 149–150.

ru ja esindas nn privaatsset majandamise viisi, mis tootis omakasu ja oli rakendatud vaid isikliku heaolu saavutamise teenistusse. Kuna antiikajal töötasid põllul vaid orjad, siis nähti selles ideaalis varjatut soosingut pärisorjuse jätkumisele. Nõnda võib tõdeda, et LÜÖS-is kasutusele võetud diplomi kavandis jäi domineerima nn paternalistlik vaatepunkt põlisrahvustele ning Liivimaa aadelkonnas Briti maa-aadli elulaadi poole pürgiv mõtteviis. Seevastu teine kavand, millel on kujutatud viiteid Montesquieu' ja Raynal' peateostele, rõhutab ühiskonna vastutust majanduse ning kasumlikkuse ees, üldise heaolu saavutamist, mille sõnastasid füsiokraatide ideoloogid F. Quesnay ja V. Mirabeau kui „üldine heaolu kõikide hüvanguks”. On tõenäoline, et see kavand vastas paremini G. F. Parrot' maailmavaatele ja tema ettekujutusele LÜÖS-i eesmärkidest.

Liivimaa aadli orienteeritus Suurbritannia põllumajandusele ja selle edusammudele merkantilistliku majandusmudeli eeskujul ning Balti aadli huvi talupoegade vastu oli selgelt paternalistlik: soov omada kogu võimutäiust maa põlisrahvuste üle. Esitati küll ettepanekuid talupoegade elu parendamiseks, kuid need olid seotud praktilis-ökoonoomilise eesmärgiga pöörata tähelepanu talupoegade tervishoiule ja elutingimustele, sest ka baltisaksa aadel hakkas mõistma, et nende endi heaolu sõltub talupoegade võimest efektiivselt töötada. Seega tulebki sotsieteedi esialgset programmi mõista baltisaksa aadli seisukohast, nagu selle sõnastas Liivimaa maamarssal parun Hamilkar von Fölkersahm: „...mitte kaastundmine läti talupoegade raskele saatusele ei ole seltsi liikumapanev jõud, vaid teda kui tugevalt enesekesket idealisti ja filosoofi kihutas tagant kurnav sund kohandada ümbritsevat maailma omaenda ideaalidele: sotsiaalsete olude parendamise kaudu teha oma elu elamisväärseks ja leida iseendaga lepitust.”³⁹

Paternalistlikku vaatepunkti baltisaksa mõisnike maailmavaates käsitlenud Marten Seppel toob välja, et mõisnikkonna suhtumine talupoegade eluolusse oli üldiselt halvustav, ennekõike nähti talupoegade viletsuse taga nende endi iseloomu puudujääke: laiskust, rumalust, toorust, hoolimatust. Seda mõtet kordasid ka 18. sajandi teise

³⁹ Hubertus Neuschäffer, „Liivimaa Üldkasulik ja Õkonoomiline Sotsieteed ja tema vahakord rüütelkonnaga”, *Liivimaa Üldkasulik ja Õkonoomiline Sotsieteed 200. Akadeemilise Baltisaksa Kultuuri Seltsi konverentsi materjale, 25. september 1992 Tartus*, toim Sirje Kivimäe (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1994), 24.

poole baltisaksa valgustajad ja literaadid. Peale selle sobis paternalism hästi õigustama talupoegade allutatust, kuna rõhutas vastastikust sõltuvust, kus mõlemal poolel olid oma õigused ja kohustused. Paternalistlik retoorika lõi pildi mõisnikust, kes „ennastsalgavalt hoolitseb oma talupoegade eest, sest isarolli täitmine nõuab suuri kulusid ja majandusliku ratsionaalsuse eiramist”, millest järelkus, et mõisniku ja talurahva vahel valitsevaid paternalistlikke suhteid võib lugeda pärisorjuse valgustatud astmeks ja mõlemale poolele vastastikku kasulikuks.⁴⁰ Sotsieteedi põhikirja koostamisest alates asus Parrot järjekindlalt toetama eestlaste ja lätlaste õigust haridusele ning paremale elukeskkonnale, rõhutades, et talupoegi tuleb õpetada endaga toime tulema, mitte aga jätkata paternalistlikku poliitikat.

Kokkuvõttes kandis Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi esimene programm-põhikirja Prantsuse füsiokraatide sõnastatud vastutusrikast eesmärki täita laiaulatuslikumat sotsiaalpoliitilist rolli, kui jääda vaid teaduslase kommunikatsiooni vahendajaks. Sotsieteedi programm-põhikirja väljatöötaja ning esimene teadussekretär Georges Frédéric Parrot suutis oskuslikult siduda kameralistliku juhtimisstruktuuri füsiokraatide välja töötatud ühiskonna parendamise ideedega ning asus nende ideede elluviimisele Balti kubermangudes kaasa aitama. Seltsi diplomi visuaalne kujundus kandis mõneti teistmoodi sõnumit. Selts ise jõudis oma pika tegutsemisaja jooksul täita nii kitsalt majanduslikke kui ka laiemaid sotsiaalpoliitilisi rolle, ehkki vist mitte päris nii ulatuslikult, kui Parrot oli mõelnud.

Epi Tohvri, *PhD*, on Tallinna Ülikooli Tartu kolledži dotsent.

⁴⁰ Marten Seppel, *Näljaabi Liivi- ja Eestimaal 17. sajandist 19. sajandi alguseni*, *Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis* 15 (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008), 188.

The First Articles of Association of Livonian Public Welfare and Economic Society and its Ideological Sources

EPI TOHVRI

Tallinn University of Technology Tartu College

In the autumn of 1795 Georg Friedrich Parrot, a young scientist, joined the Livonian Public Welfare and Economic Society (LS), and was soon appointed its secretary of science. Parrot started to develop the activity programme of the LS that evolved into the organisation's first articles of association. Parrot's main points included, among others, the improvement of the natives' situation, facilitating their education and bettering their living conditions. Those proposals were worded as main purposes in the style of the French physiocrats, intended to guarantee the development of the society in its entirety, in the spirit of the Age of Enlightenment. The physiocratic principles worded by Parrot had a role in the emancipation of Estonian and Latvian peasants in the early 19th century.

It is also interesting to view the visual output of the purposes set by Parrot and his fellow thinkers, realized by Johan Wilhelm Krause, who worked as a tutor in the home of Ludvig August Mellin, a founding member of LS. His designs reflect several ideological directions in creating the symbols of the future LS – one that pointed to the French enlightened thinkers, and other that relied on ancient authors and underlined the paternalistic care that the estate owner provided to the peasants. It is most likely significant that in the early 19th century the diploma of the LS was developed from the latter, which was probably not in accordance with Parrot's programme.

Das erste Statut von Livländischen Gemeinnützigen Ökonomischen Sozietät und dessen ideelle Quellen

EPI TOHVRI

Tartuer Abteilung der Technischen Universität Tallinn

Im Herbst 1795 trat der junge Wissenschaftler Georg Friedrich Parrot, der kurz davor in Livland angekommen war, der Livländischen Gemeinnützigen Ökonomischen Sozietät bei. Kurz danach wurde er Sekretär der Sozietät. Parrot fing an, das Grundprogramm der Livländischen Gemeinnützigen Ökonomischen Sozietät zu erarbeiten, von dem sich später das erste Statut der LGÖS herausbildete. Das Ziel des vorliegenden Artikels ist die Erläuterung des von Parrot verfassten Grundprogramms und dessen ideeller Quellen und Grundrichtungen. Er hat sich daran gemacht, die Lage der Stammbevölkerung und die allgemeinen Lebensbedingungen zu verbessern und Bildung zu ermöglichen. Diese Vorschläge sind als Hauptziele der Vertreter der französischen Physiokraten anzusehen, um die einheitliche Entwicklung der Gesellschaft im Geiste der Aufklärung zu gewährleisten. Die von Parrot formulierten Grundsätze der Physiokraten spielten ihre Rolle auch bei dem Emanzipationsprozess der estnischen und lettischen Bauern Anfang des 19. Jahrhunderts.

Außerdem ist es auch interessant, die Visualisierungen der von Parrot und seine Gesinnungsgenossen festgestellten Ziele zu beobachten, die von Johann Wilhelm Krause, der als Hauslehrer bei einem der Gründungsmitglieder Graf Ludvig August Mellin arbeitete, verwirklicht wurden. In seinen Entwürfen widerspiegeln sich verschiedene Ideen, die bei der Ausarbeitung der künftigen Symbolik der LGÖS diskutiert wurden. Im Artikel werden auch diese Beispiele besprochen, von denen eines Anfang des 19. Jahrhunderts bei der Gestaltung des Diploms der LGÖS eingesetzt wurde.